

notitie

FORUM STANDAARDISATIE 4 maart 2020 Agendapunt 5 Open standaarden, adoptie

Nummer: FS20200304.5

Aan: Forum Standaardisatie

Van: Stuurgroep Open Standaarden

Datum: 21 februari 2020

Versie: 1.0

Bijlagen: C. Duiding en maatregelen monitor open standaarden 2019
D. Agendering IV-meting en Monitor door Forum-leden
E. Opdracht monitor open standaarden 2020
G. Sponsorschap Forum-leden

Opsteller: Bart Knubben

Meelezer: Han Zuidweg

Samenvatting

Ter besluitvorming en bespreking

- A. Meting informatieveiligheidsstandaarden
- B. Status ondersteuning DNSSEC en DANE op Microsoft Office365

Monitor open standaarden:

- C. Duiding en maatregelen Monitor open standaarden 2019
- D. Agendering IV-meting en Monitor door Forum-leden
- E. Opdracht monitor open standaarden 2020

- F. Terugkoppeling gesprek Michel van Eeten
- G. Sponsorschap door Forum-leden

Ter kennisname

- H. Open documentstandaarden
- I. Internet- en beveiligingsstandaarden
- J. Onderwijsstandaarden
- K. Bouwstandaarden
- L. Aquo-standaard

Ter besluitvorming en bespreking

Ad A. Meting informatieveiligheidsstandaarden

[Presentatie]

Aan het Forum wordt gevraagd om:

kennis te nemen van de resultaten van de meting informatieveiligheidsstandaarden van begin 2020.

Toelichting

Het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) en het Nationaal Beraad hebben voor een aantal informatieveiligheidsstandaarden, in aanvulling op pas-toe-of-leg-uit, overheidsbrede streefbeeldafspraken met uiterlijke implementatiedata gemaakt. De Meting Informatieveiligheidsstandaarden laat zien of overheidsorganisaties voldoen aan de gemaakte afspraken en wat de voortgang is.

De meting is uitgevoerd en de resultaten zijn gedeeld met de verschillende overheidsorganisatie via de koepelorganisaties. Op dit moment werkt Bureau Forum Standaardisatie aan de rapportage die het OBDO zal bespreken tijdens de bijeenkomst van 18 maart.

Uit de uitgevoerde meting komt op hoofdlijnen naar voren dat de toepassingsgraad van informatieveiligheidsstandaarden blijft toenemen. Het groeitempo vakt wel af. Een significant deel van de gemeten websites en vooral e-mailservers voldoet nog niet volledig aan de afgesproken standaarden.

Bij de mailstandaarden is met name het gebruik van DMARC-policy (anti-spoofing/-phishing) en DANE (vertrouwelijkheid van mailverkeer) zorgelijk. Beide groeien nog wel maar worden pas op de helft van de gemeten domeinnamen toegepast, terwijl de derde streefbeeldafpraak ten doel had dat alle overheden deze eind 2019 op orde zouden hebben. Dat betekent bijvoorbeeld dat mails van fraudeurs die afzenderadressen van de overheid misbruiken nog steeds bij burgers en bedrijven aankomen. Op die plekken waar DMARC nog steeds niet streng is afgesteld, kunnen bijvoorbeeld ook de mailadressen van bewindspersonen en bestuurders worden misbruikt.

Ad B. Status ondersteuning DNSSEC en DANE op Microsoft Office365

Aan Forum-leden wordt gevraagd om:

kennis te nemen van de status van het contact met Microsoft over ondersteuning van DNSSEC en DANE op Microsoft Office365, hun achterban hierover te informeren, en partijen binnen hun achterban te (blijven) stimuleren om ook zelf soortgelijke formele verzoeken bij Microsoft en andere leveranciers in te dienen.

Toelichting

In aansluiting op de briefwisseling met Microsoft, die startte met een [formeel verzoek](#) van Strategisch Leveranciersmanagement Microsoft Rijk (SLM Microsoft Rijk) voor ondersteuning van DNSSEC en DANE op Office365 Exchange Online, heeft er op 14 januari 2020 een gesprek plaatsgevonden met Microsoft. Microsoft heeft laten weten eind februari met meer duidelijkheid te zullen komen.

Gelet op de streefbeeldafpraak voor DANE die eind 2019 is afgelopen en het achterliggende doel van vertrouwelijkheid van e-mailverkeer van de overheid, is het van groot belang dat er spoedig duidelijkheid komt over de ondersteuning van DANE op Microsoft Office 365.

SLM Microsoft Rijk voert namens het Rijk onderhandelingen met Microsoft ten aanzien van de voorwaarden, risico's en kosten van de producten en diensten. SLM Rijk is belegd binnen het ministerie van Justitie en Veiligheid. Afgelopen jaar heeft SLM Rijk onder andere verschillende onderzoeken naar de privacy van Microsoft-producten en -diensten laten uitvoeren.

Monitor open standaarden

Ad C. Duiding en maatregelen monitor open standaarden 2019

[bijlage C]

In deze notitie geeft het Forum Standaardisatie aan het OBDO een duiding van de Monitor Open Standaarden 2019, inclusief de laatste IV-meting, en adviseert het OBDO tot het nemen van een aantal maatregelen (zie ook agendapunt 2F).

Een concept van deze notitie is in het Forum Standaardisatie besproken op 11 december 2019.

Inleiding

In de Monitor Open Standaarden 2019 wordt het gebruik van de 'pas toe of leg uit'-standaarden gemeten langs de volgende onderdelen:

- de vraag van de pas-toe-of-leg-uit standaarden in aanbestedingen (zie de [instructie rijk inzake de aanschaf van ICT diensten en ICT producten](#) en de OBDO afspraak deze overheidsbreed toe te passen);
- de verplichte uitleg in het jaarverslag wanneer relevante standaarden niet gebruikt worden;
- de toepassen in overheidsbrede voorzieningen;
- overige gebruiksgegevens, inclusief de IV meting.

In de IV-meting wordt de naleving gemeten van de aanvullende afspraken die het OBDO gemaakt heeft over het gebruik van een aantal IV standaarden.

Wat valt op

- De uitvraag van de 'pas toe of leg uit'-standaarden in aanbestedingen is verder gegroeid: in 89% wordt minstens één van de relevante standaarden uitgevraagd (was 85%), maar het percentage waarin om *alle* verplichte relevante open standaarden werd gevraagd is nog steeds maar 6%. Gemiddeld betekent dit dat als een standaard verplicht uitgevraagd moet worden in een aanbesteding, deze circa 50% kans maakt om in een aanbesteding ook daadwerkelijk uitgevraagd te worden. Dat is te weinig.
- In jaarverslagen wordt er nergens uitgelegd waar en waarom er niet gekozen voor open standaarden ('leg uit'-verplichting). Dat had wel moeten, namelijk daar waar niet is uitgevraagd.
- Het toepassen van de open standaarden in de gemeenschappelijke voorzieningen gaat over het algemeen goed.
- Van verschillende standaarden zijn gebruikscijfers bekend. De informatieveiligheid (IV) standaarden zijn daarvan een aparte categorie, waarover in het OBDO streefbeeld-afspraken zijn gemaakt. In de monitor is uitgegaan van de meting van september 2019. Inmiddels zijn gegevens bekend van eind februari 2020. Die zijn toegevoegd.

Conclusie

Het nalaten van het gebruik van sommige informatieveiligheidsstandaarden betekent dat phishing mails van fraudeurs - namens bijvoorbeeld overheidsorganisaties of bewindspersonen- nog steeds ongehinderd aankomen. Dit ondanks alarmerende berichten.

Het najaar van 2017 ligt nog vers in het geheugen, toen bleek dat Tweede Kamer en AIVD e-mail adressen in die tijd een vergelijkbare kwetsbaarheid hadden. Sindsdien is phishing alleen maar toegenomen. Dit geldt ook voor CEO-fraude, die vaak via e-mail phishing plaatsvindt. De hack die onlangs bij de Universiteit in Maastricht heeft plaatsgevonden schijnt ook begonnen te zijn met phishing. Kortom: Het nalaten van het gebruik van de relevante standaarden hiervoor is niet langer uit te leggen.

Het Forum Standaardisatie vraagt het OBDO in te stemmen met de volgende acties:

1. Agendering van de Monitor Open Standaarden, inclusief de IV-meting, in eigen gremia

2. Dat via deze gremia (conform de toezegging van de Minister van BZK aan de Kamer) gesproken wordt over de manier waarop de pas-toe-of-leg-uit standaarden vervlochten kunnen worden in de bestaande processen en kaders rond:
 - a. ICT opdrachtgeverschap en contractmanagement
 - b. aanschaf- en inkoop
 - c. bedrijfsvoering en informatiebeveiliging
 - d. toezicht/handhaving.
3. Dat de leden van het OBDO binnen hun cirkel van invloed opdracht geven aan de hiervoor verantwoordelijke afdelingen om het nalaten van het gebruik van de relevante open standaarden uit te leggen in het jaarverslag vanaf 2020.
4. Dat de leden van het OBDO om het gebruik van standaarden te vergroten:
 - instemmen met het streefbeeld rond de bereikbaarheid van overheidsdienstverlening via IPv6.
 - binnen hun cirkel van invloed opdracht geven om phishing-mails af te stoppen voordat het de eindgebruiker bereikt, door hun ICT-dienstverlener opdracht te geven voor een invoeringstraject om een verscherpte DMARC policy te implementeren. Hierbij kan desgewenst gebruik gemaakt worden van de voorbeeldopdracht.

Als bijlage bij de Notitie Duiding en Maatregelen Monitor Open Standaarden 2019 gaan mee:

1. Monitor Open Standaarden 2019
2. Meting Informatieveiligheid standaarden januari 2020
3. Voorstel streefbeeldafpraak IPv6
4. Voorbeeld opdracht verscherpen DMARC policy

Ad D. Agendering IV-meting en Monitor door Forum-leden

[bijlage D]

Ieder Forum-lid wordt gevraagd om:

een update te geven over het verspreiden en agenderen van de monitor Open Standaarden en IV-meting onder zijn/haar achterban.

Toelichting

1. De leden van het Forum Standaardisatie hebben afgesproken dat ieder Forum-lid de Monitor Open Standaarden 2018 en de laatste meting informatieveiligheidsstandaarden (hierna: IV-meting) actief onder de aandacht brengt bij zijn/haar eigen achterban. De laatste digitale magazines over de Monitor Open Standaarden en de IV-meting vindt u op <https://magazine.forumstandaardisatie.nl/>.
2. Daarnaast hebben de leden van het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) op 12 februari ingestemd om de Monitor Open Standaarden en de IV-meting te agenderen in hun organisatie en hun achterban, inclusief verschillende gremia waar beleid wordt ontwikkeld met een sterke ICT-component. Tevens stemden zij in met het aansturen op het opnemen van eventuele 'leg uit' in het jaarverslag van hun organisatie dan wel de jaarverslagen van hun achterban. In het voorliggende overzicht vindt u een overzicht van de huidige stand van zaken voor zover bekend en de gremia waarin de Monitor Open Standaarden en IV-meting (kunnen) worden besproken.

Ad E. Opdracht monitor open standaarden 2020

[bijlage E]

Aan het Forum wordt gevraagd om:

in te stemmen met het voorstel van ICTU voor de Monitor Open Standaarden 2020.

Toelichting

Ter besluitvorming ligt de opdracht aan ICTU voor om onderzoek te doen naar het gebruik van de open standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst. Zoals in voorgaande jaren zal onderzoek gedaan worden naar de vraag naar de relevante open standaarden in aanbestedingen (2019/2020), het gebruik in overheidsbrede voorzieningen en wat verder nog bekend is over het gebruik bezien per domein van standaarden op de 'pas toe of leg uit'-lijst.

Er zijn drie dingen nieuw in de opzet voor 2020:

1. Een pilot om geautomatiseerd aanbestedingen te selecteren;
2. Verkenning hoe de Monitor op een andere manier uitgevoerd/gepresenteerd kan worden om de interactie met de onderzochte partijen te verbeteren.

Samenhangend met de Monitor Open standaarden maar een aparte opdracht aan ICTU:

3. Onderzoek naar bottlenecks in de adoptie van standaarden. Dit onderzoek gebeurt op verzoek van de Minister van BZK en werd genoemd in de brief aan de Tweede Kamer bij aanbieding van het rapport Inventarisatie Standaardisatie.

Ad F. Terugkoppeling gesprek Michel van Eeten

[mondeling door Cor Franke]

Aan het Forum wordt gevraagd om:

kennis te nemen van de terugkoppeling van het gesprek met professor Van Eeten en te bediscussiëren of en hoe de strategie voor adoptie van standaarden op basis hiervan aangescherpt kan worden.

Toelichting

Op 13 januari 2020 is er een gesprek geweest met professor Van Eeten die aan de TU Delft onderzoek doet naar incentives voor internet security. Het doel van het gesprek was om te leren van zijn ervaringen en inzichten, zodat het Forum Standaardisatie eventueel de strategie voor adoptie van standaarden verder kan aanscherpen. Bij dit gesprek waren de Forum-leden Cor Franke en Michiel Steltman aanwezig. Gerard Hartsink was verhinderd maar had schriftelijk input aangeleverd. Met het gesprek is invulling gegeven aan het desbetreffende actiepoint uit de Forum-vergadering van december 2019.

Ad G. Sponsorschap door Forum-leden

[bijlage G]

De Forum-leden zijn sponsor van een of meerdere Forum-onderwerpen, zoals weergegeven in bijgaand overzicht. De Forum-leden worden gevraagd een update te geven over hun sponsorschap.

Ter kennisname

Ad H. Open documentstandaarden

Best practices voor digitaal toegankelijk publiceren

Op verzoek van minBZK inventariseert Bureau Forum Standaardisatie sinds medio 2019 praktijkcases voor digitaal toegankelijk publiceren bij de overheid. BFS heeft 17 organisaties onderzocht en beschrijft de aanpak van DUO, de Algemene Rekenkamer, de Inspectie van het Onderwijs, gemeente Tilburg en Geonovum in detail in een rapport. Dit rapport en de conclusies worden aan het Forum Standaardisatie gepresenteerd in de vergadering van mei.

Hulpmiddelen

Ontwikkelaars van de open source kantoorsoftware LibreOffice hebben in opdracht van Bureau Forum Standaardisatie een toegankelijkheidschecker voor ODF gebouwd met exportfunctie naar PDF/UA. Deze toegankelijkheidschecker valideert een subset van de wettelijk verplichte WCAG 2.1 toegankelijkheidscriteria en komt in toekomstige versies van LibreOffice beschikbaar. Ook dit project laat weer zien hoe moeilijk het is om adequate software ondersteuning voor digitale toegankelijkheid bieden.

In januari is de bouw van een webapplicatie voor de validatie van PDF op digitale toegankelijkheid met bijdrage uit het NL DIGIbeter Innovatiebudget gestart. De eerste fase van het project heeft als doel om een 'proof of concept' te doen. In mei moet dit een werkend en demonstreerbaar prototype opleveren. Het project is aanzienlijk ambitieuzer en omvangrijker dan de bovengenoemde toegankelijkheidschecker voor ODF. Bureau Forum Standaardisatie beoogt met dit project te onderzoeken in hoeverre het echt mogelijk is om digitaal toegankelijk publiceren te ondersteunen met gebruikersvriendelijke hulpmiddelen.

Evenementen

Op donderdag 21 november organiseerde Bureau Forum Standaardisatie een workshop 'praktijkvoorbeelden digitale toegankelijkheid'. In de workshop lieten Wigo4IT, KOOP, de Algemene Rekenkamer, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Nationaal Archief en de Inspectie van het Onderwijs zien hoe zij digitale toegankelijkheid hebben ingebouwd in hun processen, en hoe zij hun organisatie daarvan hebben doordrongen. De Open State Foundation verzorgde een kritische 'keynote' over het gebruik van PDF bij de overheid. De workshop trok 140 deelnemers, een record vergeleken met de eerdere workshops over digitale toegankelijkheid georganiseerd door het Bureau Forum Standaardisatie.

Een enquête na de workshop liet zien dat de deelnemers veel baat hadden van de ervaringen die de zes organisaties deelden. Tegelijk blijkt er behoefte te bestaan aan nog concretere richtlijnen over het 'hoe' van digitale toegankelijkheid. De enquête bevestigde dat veel organisaties positief staan tegenover het regelmatig organiseren van evenementen voor kennisuitwisseling.

Publicatie van Logius over digitale toegankelijkheid

Er is veel vraag naar praktische tips om digitale diensten toegankelijker te maken. In opdracht van het Centrum voor Standaarden van Logius heeft Jacobien Riezebosch van [Firm Ground](#) een gids samengesteld met de titel '[Digitale toegankelijkheid in jouw organisatie: wie doet wat](#)' die organisaties van de overheid moet helpen. De gids identificeert twaalf rollen (functies) die een organisatie meer greep kunnen geven op het digitaal toegankelijk publiceren van online informatie.

Ad I. Internet- en beveiligingsstandaarden

Nieuwe versie Internet.nl

Platform Internetstandaarden heeft medio december een nieuwe versie van Internet.nl beschikbaar gesteld. Deze nieuwe versie test tegen de laatst nieuwe ICT-beveiligingsrichtlijnen

voor TLS (versie 2.0) van het NCSC. Dit betekent dat het testonderdeel "HTTPS" in de website-test en het testonderdeel "STARTTLS en DANE" in de mailtest strenger zijn geworden. Voor meer informatie zie [het artikel op internet.nl](#).

Kamervragen IPv6

Vragen van het lid Verhoeven (D66) aan de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat over het bericht «Sorry, alle IP-adressen zijn al vergeven» (ingezonden 23 januari 2020): zie de [vragen op Algemene Bekendmakingen](#).

Ad J. Onderwijsstandaarden

NL LOM

Op verzoek van het Forum Standaardisatie zijn de aanbevelingen vanuit de evaluatie op de standaard NL LOM <<https://www.forumstandaardisatie.nl/standaard/nl-lom>> gesteld aan de beheerorganisatie bureau EduStandaard die hierop de volgende reactie terugkoppelt:

- Edustandaard kent in 2019 een heroriëntatie. M.b.t. deze NL LOM evaluatie is het belangrijkste dat het initiatief voor standaardisatie en ook het gebruik van standaarden (de ambities) veel meer naar 'de business' gaat, naar de partijen die ook daadwerkelijk de (aangepaste) standaard nodig hebben om hun doelen te bereiken. Daar waar voorheen het initiatief bij Edustandaard ligt, verplaatst dit naar buiten en Edustandaard ondersteunt veel meer zowel procesmatig als inhoudelijk;
- De opmerking 'Stel voor aan Kennisnet en SURF om gezamenlijk te verkennen waar NL LOM versterkt kan worden.' heeft als consequentie dat het initiatief en de wil hiervoor niet direct bij Edustandaard ligt. Neemt niet weg dat partijen in Edustandaard een partner vinden om – in dit geval NL LOM – te versterken;
- Edustandaard bewaakt zeker ook de relatie met IEEE, zij het vooral volgend op dit moment. Er moet worden gezegd dat er geen actieve werkgroep voor NL LOM is momenteel. Mocht dit nodig zijn, dan neemt Edustandaard hierop uiteraard actie.
- Voor open content (Wikiwijs) is NL LOM heel belangrijk en de centrale metadatastandaard. Omdat de belangrijke OEM ontwikkelingen bij SURF en de samenwerking daarvoor met Edurep / Wikiwijs een sterk 'motorblok' vormt. Ook het Koppelpunt Catalogusinformatie in de leermiddelenketen (<https://www.kennisnet.nl/diensten/koppelpunt-catalogusinformatie/> <<https://www.kennisnet.nl/diensten/koppelpunt-catalogusinformatie/>>) is gebaseerd op NL LOM. Deze genoemde zaken bepalen de belangrijkste ambities m.b.t. het gebruik van NL LOM. Voor beide zijn meerjarenplannen ontwikkeld waarin NL LOM een rol speelt;
- Het Onderwijsbegrippenkader wordt hieronder genoemd: dit is getransformeerd tot een landschap van begrippensets voor beschrijving van het curriculum, waarbij eigenaarschap ligt bij de verantwoordelijke partijen zoals SLO en SBB; beheer ligt dus niet meer bij Edustandaard. Neemt niet weg dat deze sets belangrijke 'brandstof' vormen die in de NL LOM metadata worden opgenomen;
- Edustandaard vindt het prima om eind 2020 opnieuw de status te bekijken en hierover contact te hebben.

E-portfolio

Beheerder NEN heeft laten weten zij voor 20 februari aanstaande een plan van aanpak en implementatiestrategie opstelt om de adoptie en het gebruik van deze standaard te verhogen. Hierbij is de beheerder geadviseerd te verkennen of het UWV Werkbedrijf de standaard kan adopteren in het kader van het koppelen van werkzoekenden aan werk. Ook gemeenten hebben met matchingsvraagstukken te maken. Daarnaast is NEN geadviseerd te kijken naar ontwikkelingen rondom match software en match engines. Helaas hebben contacten met UWV (Eric Bijenhuis) van onze kant tot op heden niets opgeleverd, ondanks diverse contactverzoeken. NEN heeft toegezegd dit te verwerken in de strategie.

Ad K. Bouwstandaarden

Het BIM-Loket (beheerorganisatie bouwstandaarden) heeft in afstemming met Bureau Forum Standaardisatie en ministerie BZK, Directie Informatiesamenleving en Overheid (DIO) een projectvoorstel BIM-monitor opgesteld, met als doel de implementatie van BIM-standaarden bij publieke opdrachtgevers te verbeteren.

Het BIM-Loket merkt dat er weinig animo is bij softwareleveranciers om gebruikersgegevens aan te leveren voor de Monitor van het Forum Standaardisatie (onderzoek naar het gebruik van open standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst). Met de BIM-Monitor wil het BIM-Loket daarom een uitgebreid inzicht krijgen van het actuele gebruik, knelpunten en toekomstverwachtingen, alsmede ontwikkelingen en trends in het gebruik van de open BIM-standaarden door de bouwsector. De resultaten van de BIM-monitor worden breed gepubliceerd voor gebruikers via het BIM-Loket en relevante gebruiksgegevens aangeleverd voor de Monitor van het Forum Standaardisatie.

Het voorstel heeft tevens aansluiting gezocht op bredere ontwikkelingen als de [DigiDealGO](#), een overeenkomst tussen de overheid, de brancheverenigingen van de bouw, de installatiesector en de toeleverende industrie. Het definitieve voorstel zou initieel in het laatste kwartaal 2019 beoordeeld worden op financiering en haalbaarheid. Dit is nog niet gebeurd, naar verwachting zal dit in de tweede kwartaal van 2020 wel zo zijn.

Ad L. Aquo-standaard

De Aquo-standaard, de 'pas toe of leg uit'-standaard voor de uitwisseling van gegevens over het beheer van oppervlakte- en grondwater en de zuivering van afvalwater, wordt twee keer per jaar bijgewerkt. De Aquo-update 2019-12 is afgerond en de bijgewerkte producten zijn beschikbaar op <http://www.aquo.nl>. Wijzigingen zijn gemaakt in de Aquo-informatiemodellen, de Aquo-domeintabellen, Aquo-lex, de Aquo-uitwisselformaten en de Aquo-richtlijnen. Een overzicht van de recente wijzigingen staat in een [memo van het Informatiehuis Water](#).